

PRÒLEG

Aquest número antològic de *PERIODÍSTICA* neix de la vocació inesgotable del professor i catedràtic emèrit Josep Maria Casasús per explorar, revisitar i ressituar els conceptes fonamentals de la *periodística* i apropar-los a l'alumnat que avui dia omple les facultats de comunicació. Aquesta revista acadèmica, nascuda en el si de la Societat Catalana de Comunicació (SCC), filial de l'Institut d'Estudis Catalans, i de la Universitat Pompeu Fabra (UPF), va ser, durant disset números, punta de llança de la recerca en periodística al país. No només va incentivar la investigació nacional, sinó que va apropar figures internacionals a la comunitat científica catalana.

La revista, fundada per Josep Maria Casasús, deu el seu nom al terme que va encunyar el professor Casasús i que defineix en el primer número de *PERIODÍSTICA* (p. 99) com «la branca de la ciència de la comunicació que, des de les perspectives històrica, actual i prospectiva, estudia els processos de producció, selecció i valoració de fets i d'idees, els processos de composició i comunicació social, les formes d'expressió, els estils i les estructures internes i externes que adopten els missatges d'actualitat, i la resta d'unitats redaccionals periodístiques, de qualsevol dels gèneres informatius, interpretatius i d'opinió, en ser canalitzades a través de la premsa, la ràdio, la televisió i d'altres mitjans de comunicació de masses». La periodística, per tant, esdevé una ciència fonamental per entendre i ensenyar la tasca periodística, pedra angular de qualsevol societat democràtica.

Sent així, la necessitat d'una edició antològica que apropi alguns dels treballs més rellevants del camp a l'alumnat de periodisme queda palesa. Amb aquesta visió al cap, i sempre amb la motivació pedagògica i científica que l'ha guiat en la seva trajectòria professional, Josep Maria Casasús ha impulsat aquesta antologia, que a més ha comptat amb l'inestimable suport del professor Lluís Codina, de la UPF i membre de la Junta de la SCC, i del professor i catedràtic Joan Francesc Fondevila, de Blanquerna - Universitat Ramon Llull i president de l'es-

mentada societat, de la qual és promotor actiu de les activitats de transferència i recerca que duu a terme.

És en aquest context que torna a néixer *PERIODÍSTICA*, que destaca per una plèthora de signatures excepcionals i pel seu diàleg amb la contemporaneïtat. Els articles aquí recollits tracten temàtiques que van des del feminisme fins a la construcció i modulació de l'opinió pública, tot passant per la funció de servei dels mitjans, el diàleg amb la postmodernitat, la història del periodisme, així com l'anàlisi crítica del discurs aplicada a la premsa i la seva interrelació amb el poder i les estructures i polítiques dels sistemes de comunicació.

Obre el número 18 de *PERIODÍSTICA* un article de Luhmann en què s'analitza el concepte d'opinió pública des d'una perspectiva rizomàtica. Per Luhmann, l'opinió pública funciona com un mirall, en tant que és autoreferencial i, alhora, permet observar altres observadors, que també actuen davant del mirall. En un joc dinàmic, el sistema polític es reflecteix al mirall i s'entrellaça amb l'opinió pública, que s'hi veu també reflectida, en un procés d'influència mútua. En ell, el sistema polític s'observa i és observat, i es modifica i es falseja per dirigir-se a l'opinió pública i influir sobre aquesta. Evidència, doncs, la consumació d'una opinió pública complexa que hauria d'allunyar-se del mer eco polític per convertir-se en agent actiu del sistema polític. Els reptes d'aquest funcionament mediàtic ressonen en l'actualitat, en què l'opinió pública, expressada per exemple a través de les xarxes socials, dialoga amb el sistema polític, en un exercici actiu d'autoconsciència i, alhora, el sistema polític observa i és observat des d'aquestes accions comunicatives.

Véron, per la seva banda, aborda l'opinió pública des de la necessitat de mantenir la complexitat discursiva dels mitjans per preservar-ne el seu sentit democràtic, i s'avança a alguns dels reptes de la transició digital, la proliferació mediàtica i el paper actiu del receptor en el procés comunicatiu, entre d'altres. No en va, l'acció mediatra del receptor en el procés comunicatiu guanya importància, ja sigui des del posicionament de Luhmann, entenent l'autoreferència del sistema polític, o des de la perspectiva de Véron, emfatitzada per la transició digital i la capacitat de mesurar constantment les respostes i les modificacions del receptor al missatge original. De fet, no és estrany que aquests articles dialoguin amb aspectes tan actuals com per exemple l'eclosió d'eines d'intel·ligència artificial que permeten, precisament, incentivar la personalització de continguts i la seva adaptació en funció del perfil de la persona que els consumeix i, finalment, els (re)crea.

La creació de significats individuals a partir dels missatges mediàtics rebuts és, doncs, inevitable en tot exercici comunicatiu, que ja no pot ser explicat des de la unidireccionalitat sinó des de la influència mútua entre els seus agents. En aquesta línia, l'article de Schmidt aborda com el fet de percebre i entendre és crear realitat, i ho fa des d'una vessant que comença sent filosòfica i acaba esdevenint aplicada. Schmidt reprenen una de les qüestions cabdals de la filosofia europea: la relació entre realitat, veritat i cognició. No poques aproximacions contemporànies aborden aquesta discussió, el realisme especulatiu en podria ser un bon exemple. Schmidt, però, s'allunya aviat del plantejament filosòfic per aproximar aquesta lectura al context dels mitjans de comunicació. Aquests, en interpretar la realitat, li donen forma i, alhora, fan autoreferència del propi sistema mediàtic, és a dir, reflecteixen indirectament les seves pròpies estructures institucionals i lògiques internes, i condicionen així la construcció i producció mediàtica de la realitat.

Els mitjans, per tant, són el resultat d'unes estructures internes que n'expliquen el funcionament i l'organització, i estan travessades per decisions polítiques, normatives i socials. Les estructures que es combinen per donar forma a un sistema de comunicació són l'objecte d'estudi de l'article de Krohling, la qual des d'una retrospectiva de les polítiques de comunicació del Brasil acaba arribant a un seguit de conclusions sobre el funcionament del sistema comunicatiu brasiler. L'estudi de les polítiques comunicatives resulta fonamental per entendre el desenvolupament comunicatiu d'un país i els reptes a què s'enfronta. Alhora, aquest estudi també és cabdal per explicar els discursos que hi operen, com es traslladen a l'opinió pública i com en condicionen l'actitud i la ideologia.

La construcció del discurs, que en certa manera implica una construcció de la realitat, és el tema predominant en dos articles més d'aquesta antologia. Ekecrantz analitza com es construeix el discurs polític, focalitzant-se en la dècada dels anys trenta a Espanya i a partir de com es trasllada la informació als mitjans suecs, identificant patrons de comunicació i confecció discursiva. Aquest processament informatiu per part dels mitjans suecs acaba generant una interpretació de la realitat, esbiaixada, que condiciona les lectures històriques i polítiques que configuren l'opinió pública sueca del moment. Per la seva banda, T. A. van Dijk analitza, des d'una perspectiva crítica, la construcció dels fets periodístics i com aquesta es veu travessada pels sistemes de poder. El poder, que nodreix i travessa les estructures del sistema de comunicació, és un element invisible però operatiu en tot

aquest procés. Des d'un marc teòric i metodològic encara vigent en l'actualitat, explica els diversos engranatges que condicionen la influència dels mitjans de comunicació, en concret la premsa, en la construcció de narratives i models d'esdeveniments i notícies. Aquest procés passa pel control dels discursos, dels temes, dels significats, de la retòrica i de les fonts, la qual cosa en conjunt pot mostrar una realitat esbiaixada i, com ja apuntava Schmidt, condicionada per les estructures i els sistemes que expliquen la realitat. Aquesta anàlisi crítica del discurs es pot aplicar al racisme, les opressions de classe, de gènere, d'orientació del desig, entre d'altres, i permet identificar els mecanismes subjacents que s'hi amaguen.

És només des d'una perspectiva crítica que hom pot identificar i minimitzar l'impacte d'aquestes narratives i, alhora, construir-ne de noves, més justes. En aquesta línia, l'article de Gaye Tuchman s'arrela en el feminisme i se'n nodreix, en identificar el fenomen a partir del qual, cap a la meitat del segle XIX anglès, els homes fan fora les dones del mercat editorial de la novel·la popular. Parla, així, del *període d'invasió masculina*, que passa per la professionalització de l'escriptura i el consegüent augment d'interès dels escriptors homes per la novel·la, fins aleshores territori pròsper per a les escriptores i com les editorials atorguen el capital cultural als homes, i n'expulsen definitivament les escriptores. L'anàlisi de Tuchman serveix de marc interpretatiu a partir del qual es llegeixen i s'entenen moltes altres situacions en què operen les opressions de gènere.

Finalment, aquesta antologia d'articles no desatén la part històrica de l'estudi del periodisme, condició *sine qua non* per dirigir-se al futur i entendre'l. L'article de Wilke analitza el desenvolupament de la premsa diària alemanya al segle XVII, amb reminiscències clares amb la posterior tradició alemanya d'estudi del periodisme i la premsa. Identifica, a més, altres tipologies de consum de premsa, a través de cercles de lectors, per exemple, la qual cosa aporta dades curioses sobre el nivell de consum de premsa a l'Alemanya del segle XVII. Coseriu, per la seva banda, presenta una conferència que versa sobre l'obra de Tobias Peucer, la primera tesi en periodisme al món, publicada al 1690 i traduïda al català per la tenacitat del professor Casasús. Coseriu reflexiona sobre la relació entre periodisme i història, sobre la narració d'un determinat procés històric i el paper que juga el periodisme, a estones testimoni, a estones agent que vol predir la rellevància futura de les seves notícies i aposta per una selecció d'allò que considera que és rellevant, però que només després de passar pel prisma

històric es pot confirmar com a constituent d'un fenomen singular o tangencial al mateix fenomen.

Per Carrilho, però, el periodisme no és aliè al context històric regnant, que sembla transitar d'un discurs modern a un de postmodern, on tant la història com la construcció dels esdeveniments i relats ha anat perdent força, en favor d'un sistema més heterogeni. La funció unitària o central dels mitjans evoluciona cap a un context més líquid o ambigu, on precisament resulten encara més rellevants, perquè poden contribuir a la construcció d'una societat més informada i instruïda que pugui dirigir-se amb èxit a les condicions del segle XXI. La centralitat, doncs, dels mitjans de comunicació i el periodisme en el procés de transició social resulta beneficiosa i necessària per a la societat postmoderna.

Aquest volum, doncs, es vertebrava a partir de conceptes com l'opinió pública, la construcció discursiva, la dicotomia realitat i ficció en la praxi periodística, l'anàlisi crítica del discurs, atenent a algunes de les opressions com les de gènere o raça, el poder dels mitjans i la història del periodisme. Malgrat que els articles tracten els diversos puntals de la ciència en periodisme des d'aproximacions variades, metodològicament i temàtica, conflueixen i dialoguen de manera molt natural al voltant del concepte unitari de periodística. Val a dir, però, que aquest encert és principalment dels directors històrics d'aquesta revista que, amb els anys, han construït amb cura un llegat inigualable: el primer director i fundador, Josep Maria Casasús, i els seus successors, el professor Sergi Cortiñas i el professor Xavier Ramon. De tots tres és mèrit que el 2024 sigui possible fer una antologia d'articles tan significativa i rellevant.

Aquest número antològic simbolitza, a més, la centralitat de la SCC i la UPF en la construcció de discursos crítics i fundacionals per l'estudi i la praxi de la feina periodística. *PERIODÍSTICA*, 18, així, és una poderosa eina didàctica i de recerca, fruit de contribucions excepcionals que configuren una constel·lació única en l'imaginari científic de la periodística que, ara, és una mica més accessible a la comunitat.

Bertran Salvador-Mata
Director del número 18 de *PERIODÍSTICA*
Professor de la UPF
Membre de la Junta de la SCC